

T. C. KÜLTÜR BAKANLIĞI
ANITLAR VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

XI.
KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI
II

ANTALYA — 18 - 23 MAYIS 1989

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Fahri IŞIK, Havva YILMAZ	
Patara	1
Crawford H. GREENEWALT, Jr.	
Sardis: Archaeological Research in 1988	23
Klaus TUCHELT	
Bericht Über Die Arbeiten Der Didyma-Grabung 1988	43
W. Müller WIENER	
1988 Yılı Milet Çalışmaları Raporu	53
Orhan BİNGÖL	
Magnesia Ad Meandrum 1988	61
Sebastiana LAGONA	
1988 Yılı Kyme Kazıları	69
G. Kenneth SAMS, Mary M. VOIGT	
Work At Gordion In 1988	77
Afif ERZEN, Sait BAŞARAN	
1988 Yılı Enez Kazısı Çalışmaları	107
Coşkun ÖZGÜNEL	
1988 Yılı Gülpınar Kazıları	125
Wolfgang RADT	
Pergamon 1988 Kampanyası Raporu	135
Wolfgang RADT	
Zusammenfassender Bericht Über Die Kampagne 1988 Von Wolfgang Radt	140
	III

	<u>Sayfa</u>
Richard Martin HARRISON	
Emirdağ (Afyon)'da Amorium Birinci Kazı Raporu	155
Ramazan ÖZGAN	
1988 Knidos Kazısı Ön Raporu	167
Christian LE ROY	
Travaux Et Restaurations Au Letoon Et A Xanthos En 1988	177
Jürgen BORCHHARDT	
Bericht Der Grabungskampagne In Limyra 1988	185
Haluk ABBASOĞLU	
Perge Kazısı 1988 Yılı Ön Raporu	211
Fede BERTI	
Les Travaux A Iasos En 1988	229
Daria De Bernardi FERRERO	
Preliminary Report On The 1988 Excavation Campaign	245
Alain DAVESNE	
La Campagne 1988 A Meydancikkale	257
Adolf HOFFMANN	
Aizani 1988 Arbeiten Im Stadion	261
John DEVREKER	
Pessinus (Pessinonte) 1988: Rapport Provisoire	275
Bedri YALMAN	
İznik Tiyatro Kazısı 1988	301
Juliette de la GENIERE	
La Campagne De 1988 A Claros	325
Pontus HELLSTRÖM	
Labranda 1988	341
Nurettin YARDIMCI	
1988 Dönemi Harran Kazı Çalışmaları	347

Oktay ASLANAPA

İznik Çini Fırınları Kazısı 1988 Yılı Çalışmaları 363

Rüçhan ARIK

1988 Yılı Kubad-Abad Kazı Çalışmaları 371

1988 YILI GÜLPINAR KAZILARI

Coşkun ÖZGÜNEL*

1980 yılından beri Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile, A.Ü. DTCF adına yürütülmekte olan Gülpınar kazıları bu yıl da EEMG. ile A.Ü. ve Türk Tarih Kurumu'nun maddi ve manevi katkıları ile 1 Ağustos-9 Eylül 1988 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Kazıya, Bakanlık temsilcisi olarak Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nden Nurettin Çelem katılmıştır. Kazı ekibi Gül Özturanlı, İrfan Aydın, Hacer Toprak (GSA. İst.) Abdullah Yaylalı (Atatürk Üni.), Yurdakul Biçer (Bilkent), Ayşegül Akalın, Erhan Öztepe, Arzu Yakut, Tufan Saç, Eda Akyürek, Nalan Gürsoy, Zeynep Çizmeli ve Ayşe Eker'den (Ank. Üni.) oluşmuştur.

Geçen yıllarda olduğu gibi, bu yıl da, önce alan ve çevre temizliği yapılmış, daha sonra ise, temel çalışma alanı olan Apollo-Smintheus Tapınağı ile çağdaş yerleşme alanlarında çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiş bulunmaktadır.

Tapınak Çalışmaları

1988 yılı çalışmalarında daha önceki yıllarda tasarımı yapılan ancak zaman ve maddi koşulların yetersizliği yüzünden gerçekleştirilemeyen sondajlar yapılmıştır.

a) (Plan: 1, 2) Çalışmalara öncelikle Cella-Naos içindeki sondajlarla başlanılmıştır. Söz konusu çalışmalar ile tapınak Stylobat'ı üzerinde gerçekleştirilmiş olabilecek Kurvatur -entasis- sisteminin var olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle Cella-Naos içinde 1.70 m genişliğinde ve dört kenar boyunca devam eden sondajlar yapılmıştır. Bugünkü "O" kotundan başlayan çalışmalar "1.65 m" kotunda tamamlanmış ve 1985 yılında Cella-Naos içinde saptanan tuffa temel bloklarının sıralanmasındaki 6. ve 5. sıra tuffa temel blokları tamamen gün ışığına çıkarılmıştır.

(*) Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi ve Arkeoloji Bölümü Çağdaş ve Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, ANKARA

ğına çıkarılmıştır. Cella–Naos içinde gerçekleştirilen söz konusu sondajlarda moloz ve yonga taşlardan oluşan dolgu malzemesine rastlanmıştır. Dolgu malzemesi dışında hiçbir kültür buluntusu elimize geçmemiştir. Sondajlarda yapılan kurvatur sisteminin araştırılmasına yönelik çalışmalarda aşağıda özetleyeceğimiz kimi gözlem ve sonuçlara varılmıştır:

(Plan: 1, 2) Cella–Naos sondajlarında gerçekleştirilen ölçümler sonucu tapınak Stylobat'ı üzerinde kurvatur sisteminin kullanılmış olmasından söz etmek henüz mümkün görünmemektedir. Kesin olarak emin olabilmemiz için başka verilere de gereksinme duyulmaktadır. Söz konusu alanda 7. sıra tuffa temel bloklarını izleyebilmek mümkün olabilseydi, üzerlerinde gerçekleştirilebilecek çalışmalar bize yeni veriler verebilecekti. Hem bu tuffa sırası hem de mermer zemin üzerinde gerçekleştirilmiş olabilecek kurvatur sisteminin araştırılmasında ileriye dönük çalışmalar ile bir takım sonuçlara ulaşabilmek ancak zaman içinde mümkün olabilecektir. Önümüzdeki 1989 yılı çalışmalarında planlanmış olan yağhane son bölüm yıkım çalışmaları belki in situ olarak yeni bulguları ortaya koyacaktır.

b) (Plan: 3) Bu yıl hedeflenen diğer çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. Kazı çalışmalarının başladığı ilk yıllardan bu yana tapınağın güney–batı “giriş” dar cephesi üzerinden geçen yolun araştırılması amaçlanmıştır. Söz konusu alanda tapınak temel duvarlarını izleyebilmek mümkün olamamaktadır. Çünkü zaman içinde meydana gelen tahribat ve yağhane–zeytin ambarlarının oturduğu temel, söz konusu kayıplara neden olmuştur. Çalışmalara önce batıdan başlanılmış, peristasis–cella arasında kalan atkı duvarlarının bulunduğu kesime kadar devam eden yüzey taraması şeklinde gerçekleştirilmiş; ancak amaçlanan temel duvarlarına rastlamak söz konusu nedenlerden dolayı mümkün olmamıştır. Temel yüzeyinde peristasis ile atkı duvarları–pronaos'un güney–batı anta duvarları arasında kalan son atkı duvarının önünde 2 x 2.50 m boyutlarında bir açma açılmıştır. Açmada bugünkü “O” kotundan daha derinde “–0.65 m” kotunda başlayan çalışmalar, (Plan: 4, 5) “–1.40 m” kotunda ana toprağa ulaşılması ile tamamlanmıştır. Bu alandaki 2 x 2 m boyutlarındaki son iki açma da ilk açmanın önünde gerçekleştirilmiş ve aynı kotta başlayan çalışmalar “–1.46 m” kotunda ana toprak ile karşılaştırılması üzerine tamamlanmıştır.

Söz konusu çalışmalar sırasında aşağıda kısaca belirteceğimiz gözlem ve sonuçlara ulaşılmış bulunmaktadır. Bu sonuçlar hiç kuşkusuz, tapınağın temel tasarımı üzerindeki problemlere açıklık getirmesi yönünden çok önemlidir.

Her üç açmada da yapılan çalışmalar ile, genel tuffa temel blok sıraları içinde mevcut tuffa temel blok sıralarını tespit edebilmek (Plan: 3–5) müm-

kün olmuştur. İlk açmada dört kat tuffa sırası tespit edilmiştir. Bu dört sıra, tapınak genelindeki temel taş sıralamasında, temel yüzeyinde görülen altıncı sıradan üçüncü sıraya kadar olan sıralamayı kapsamaktadır. Açmanın peristasis'e bakan yüzünde, beşinci sıra tuffa temel bloklarının biri üzerinde aşağı - yukarı 30 cm yüksekliğinde harfisel bir taşçı işaretime rastlanılmıştır. Söz konusu işaretin aynısı 1985 yılında gerçekleştirilen Cella-Naos kuzey iç duvarındaki çalışmalarda da gün ışığına çıkarılmış bulunmaktaydı.

Aynı alanda açılan ikinci açmada da dört sıra tuffa blok dizisi (Plan: 4) saptanmıştır. Ancak açmanın güney -doğu kenarında beşinci sıra tuffa temel bloklarının moloz ve yonga taşlardan oluşturulmuş bir zemine oturtulması ilgi çekicidir.

Son açmada ise tapınağın taş temel sıralamasındaki beşinci ve üçüncü sıra arasındaki sıraları saptamak mümkün olamamıştır (Plan: 5).

Çalışmaların sürdürüldüğü alanda açmaların ilk ikisinde tapınak güney dar-giriş cephesine paralel kenarlarda ve son açmada saptanamayan altıncı ve beşinci sıra tuffa temel blokları, tahribat nedeniyle görülememektedir. Özellikle tuffa temel bloklarının yüzeyde kimi yerlerde kesilme suretiyle tahrip edildiği anlaşılmıştır.

Söz konusu açmalar aracılığı ile, tapınak temel yapısı hakkında bazı ilginç veriler gün ışığına çıkmış bulunmaktadır. Açmalarda ulaşılan ana toprak-ana zemin ile tespit edilen ilk sıraların oturduğu yüzeylerde bir yuvalanma gözlenmiştir. Şöyleki, her üç açmada da ana toprak oyulmak suretiyle yataklar haline getirilmiş ve açmalardaki ilk tuffa-temel dizileri söz konusu yataklara yerleştirilmiştir. Kimi yerlerde bu yatak-yuvalara toprak, moloz - yonga taş karışımı ile dolgu yapılmış ve temeldeki yatak yükselti birliği sağlanmıştır. Diğer taraftan temel sistemi, tasarım yönünden bir takım problemlere karşı önlemleri içerir. Bunları, depreme karşı ve kaygan-sulu zeminin ortaya koyduğu problemlere karşı alınan önlemler olarak da görebiliriz. Giriş bölümü, güneybatı köşesine yakın açmalarda gün ışığına çıkarılan doğal-tuffa-ana kaya kalıntıları ise, bu bölümde bir anakaya-zeminin olduğunu ve daha önce de belirttiğimiz yuva-yatak olayı dışında kalan yüzeylerin olduğu gibi bırakıldıklarını bize göstermesi yönünden de 1988 yılı çalışmaları için çok önemli bulguları içerir.

Söz konusu alanlarda tespit edilen tuffa temel sıraları ile ulaşılan ana toprak seviyesinin önceki yıllarda tapınağın çeşitli kesimlerinde gerçekleştirilen çalışmalardan elde edilen verilerle karşılaştırmak mümkün olmuştur. Öncelikle 1985 yılında Cella-Naos içinde sürdürülen çalışmalar sırasında tespit edilen altıncı sıra tuffa temel bloklarından ancak dört sıra sağlıklı bir

biçimde tesbit edilmişti. Özellikle 1. ve 2. sıraları görebilme olanağımız olmamıştı. Açmalarda genel tuffa sıralaması içindeki 4. sıra, ulaşılan ana toprak ile aynı seviyede görülmektedir. Yuva-yatak içine yerleştirilmiş 3. tuffa temel sıralarının tapınak genelindeki tuffa temel sıralarından daha düşük kotta oldukları saptanmıştır. Söz konusu araştırmaların ışığı altında tapınak temelinin bu kesimde diğer kesimlerine nazaran daha yükselmiş bir zemin üzerine oturtulduğu anlaşılmış bulunmaktadır.

Kazı çalışmaları sırasında ilk açmada ele geçen ve çoğu Geç Hellenistik evreye ait olan seramik, sağlam bir kültür tabakasını içermemektedir. Son açmada dolgu malzemesi içinde ele geçen bir mermer blok ilgi çekicidir. -0.85 m kotunda ele geçen bu mermer blok, gösterdiği veya seçilebilen detayları ile, yan veya tepe akroter parçası olmasını akla getirmektedir.

1988 yılı çalışma programı içinde, yukarıda bahsedilen çalışmalar dışında tasarlanan kimi araştırma ve kazılar da gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Özellikle 1987 yılında tapınağın kuzey dar cephesi bitişiğinde, Halil Tekin'e ait tarlada başlanan ve bitirilemeyen çalışmalara devam edilmiş ve önemli içerikteki buluntular gün ışığına çıkarılmıştır.

c) 1987 yılına ait çalışma döneminde tapınağın kuzey (kuzeydoğu) kenarı önündeki alanda başlatılmış ve kimi verilerini geçen yıl açıkladığımız (1987) çalışmalar, bu yıl özellikle I 5 ve J 6 gridleri içinde yoğun bir şekilde sürdürülmüştür (plan için bakınız 1982 yılı kazı raporları EEMG.). J 6 karesi içinde yapılan çalışmalar sırasında tapınağın kuzeydoğu kenarı ile güneydoğu kenarının birleştiği köşeye yakın konumda yer alan Halil Tekin'e ait bahçe havuzu altında toprağa gömülü olarak oldukça iyi korunmuş bir friz bloğu (1.48 x 0.78 m) ion kymationu ile taçlandırılmış detayları ile birlikte ele geçmiştir.

Söz konusu çok kıymetli buluntu üzerinde, yine Homeros'un İlyada destanında terennüm ettiği Akha-Troia savaşları ile ilgili bir sahne yer almaktadır. İlyada XVIII. kitapta yer alan bölümde görüleceği gibi; sahnede Akhilleus'un yoldaşı, arabacısı Patroklos'un cesedini bir örtü ile örtmesi belirtilmiştir.

I 5 ve J 6 karelerinde-gridlerinde yapılan çalışmalar sırasında pek çok mimari eleman parçası yanında, frizlerden kopmuş birçok figür parçası da ele geçmiştir. Ayrıca bu alanlar içinde döküntü diyebileceğimiz bol sayıda Bizans seramik parçaları da toplanmıştır.

d) Bir çalışma ise tapınağın güney-batı giriş-dar cephesi önündeki alanlarda gerçekleştirilmiş ve özellikle E 9, 10 ve F 10 kareleri içindeki alan-

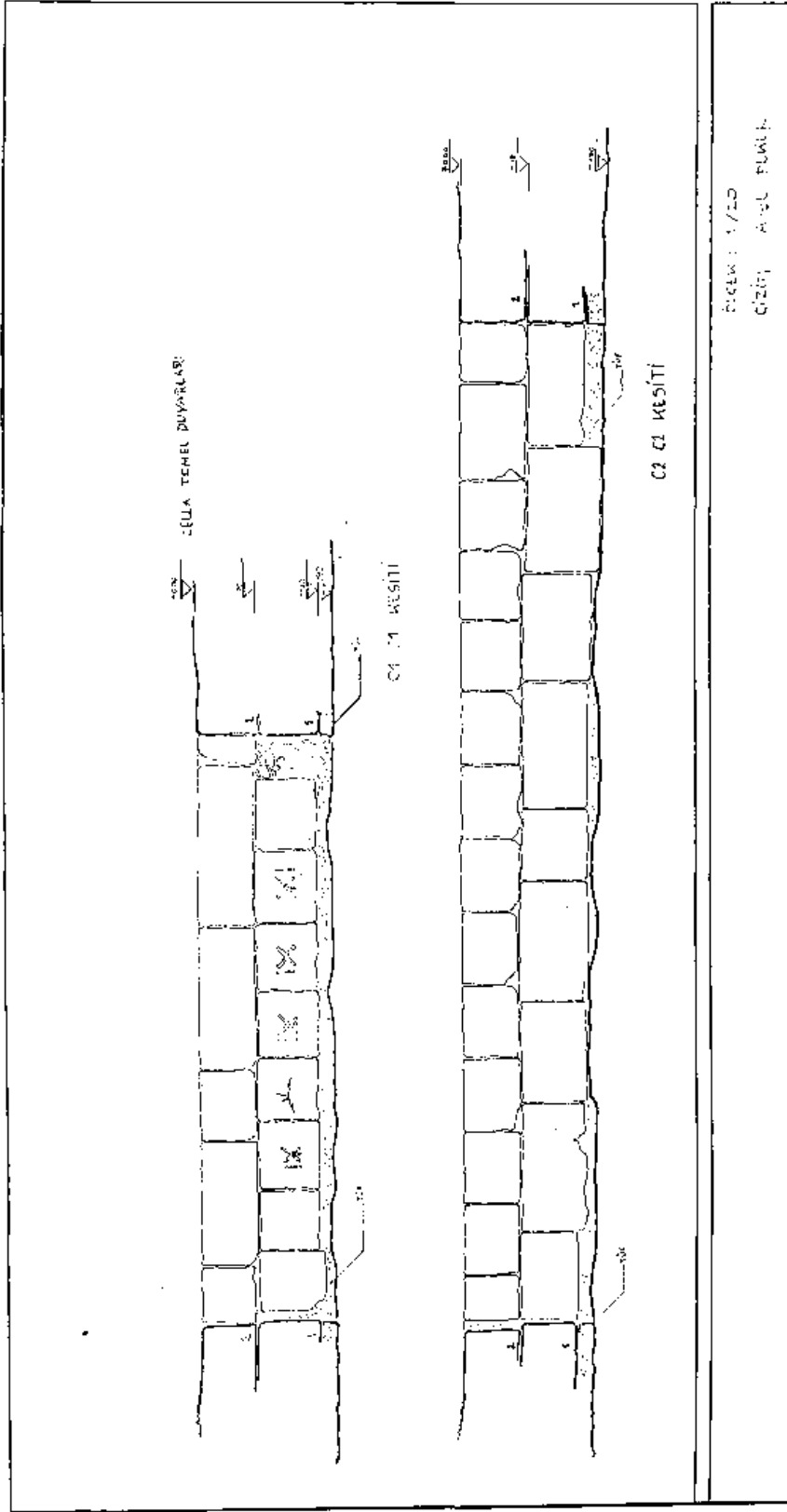
la. da yoğunlaştırılmıştır. Söz konusu çalışmalar ile bu kesimde tapınağa ait mimari parçaların var olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Nitekim F 10 karesi içinde sürdürülen çalışmalar sırasında daha önce örneği mevcut olmayan bir kaset bloğu az tahrip edilmiş biçimi ile gün ışığına çıkarılmıştır. Aynı kare içinde sürdürülen çalışmalar sırasında pek çok mimari eleman ve seramik parçası ile friz bloklarından kopmuş parçalar bulunmuştur. Bunlar içinde bir kadın başı parçası, Aphrodite'yi anımsatması ile önemlidir.

e) Bu yılki çalışma programı içinde öngörülen başka bir araştırmamız ise, Gülpınar köyüne 6 km. kuzeyde yer alan Tuzla köyündeki eski camiideki taş kaldırma çalışmaları idi. Murat Hüdavendigâr zamanına ait ve daha önce de Bizans döneminde kilise olarak inşa edilen yapının ön ve ana cemaat yerleri, Apollo Smintheus Tapınağı'nın cella duvar blokları ve diğer mimari parçaları ile döşenmiş bulunmaktaydı. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden alınan izinle ön cemaat yerinde yapılan taş kaldırma işlemleri sırasında, Cella duvar bloklarının kimi yerde olduğu gibi, kimi yerde ise Bizanslılar tarafından işlenmiş bir biçimde kullanıldıkları saptanmış ve gerekli olan envanter ve ölçüm işleri yapılarak özgün durumuna getirilmiştir. Bu çalışmalar sırasında ana cemaat yerinde 150'ye yakın cella-blok (mermer) ve diğer mimari elemanlara ait malzeme tesbit edilmiştir. Önümüzdeki yıllarda eğer tapınakta bir onarım gerçekleştirilecek olursa yapılacak bir anlaşma ile söz konusu malzemenin alınması gerekecektir.

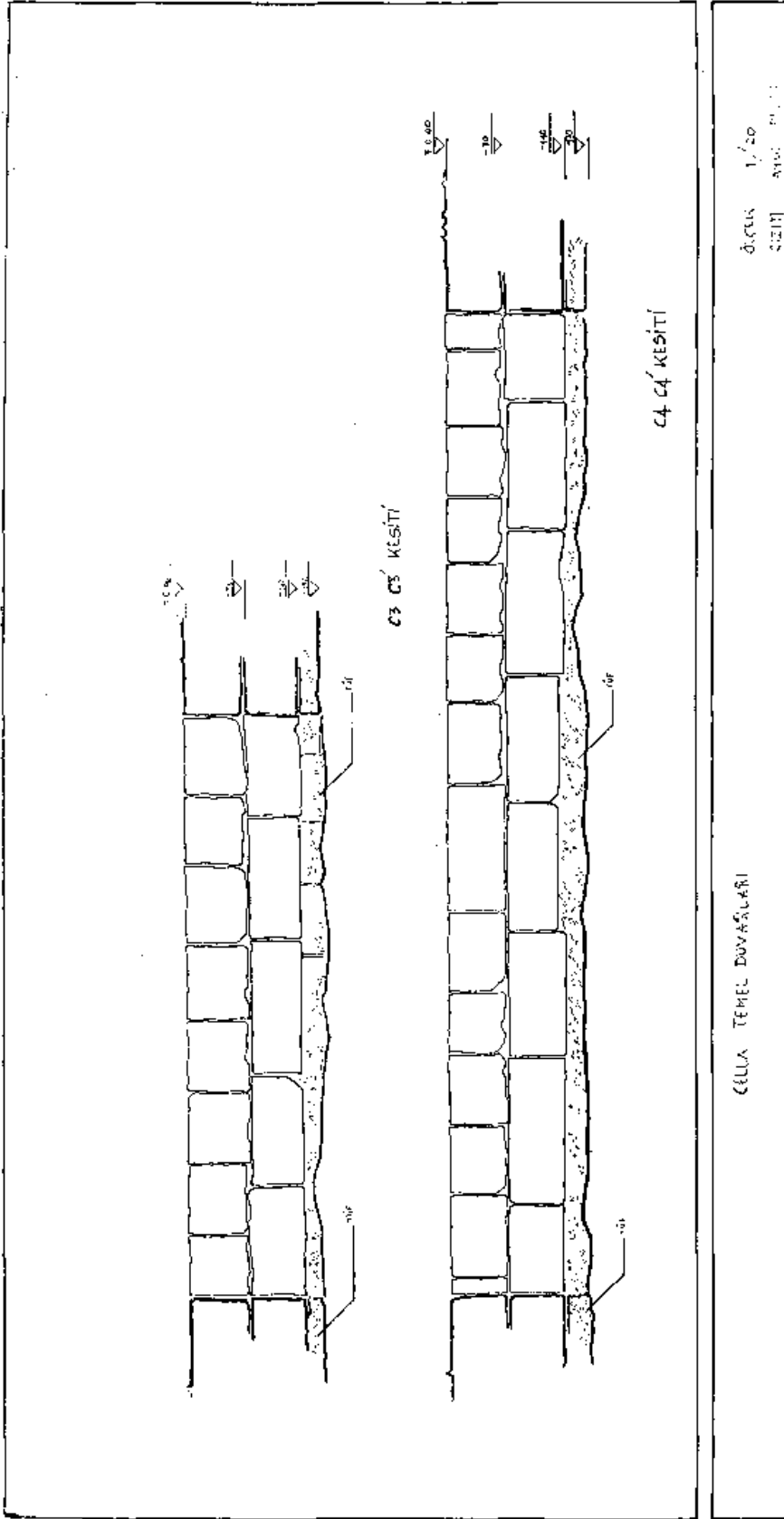
f) 1981 yılından bu yana ileriye dönük olarak sürdürülen onarım ön çalışmalarına bu yıl da devam edilmiş, 1986 yılında başlanan ion başlığı tamamlama ve onarım çalışmaları özveri ile sürdürülmüştür.

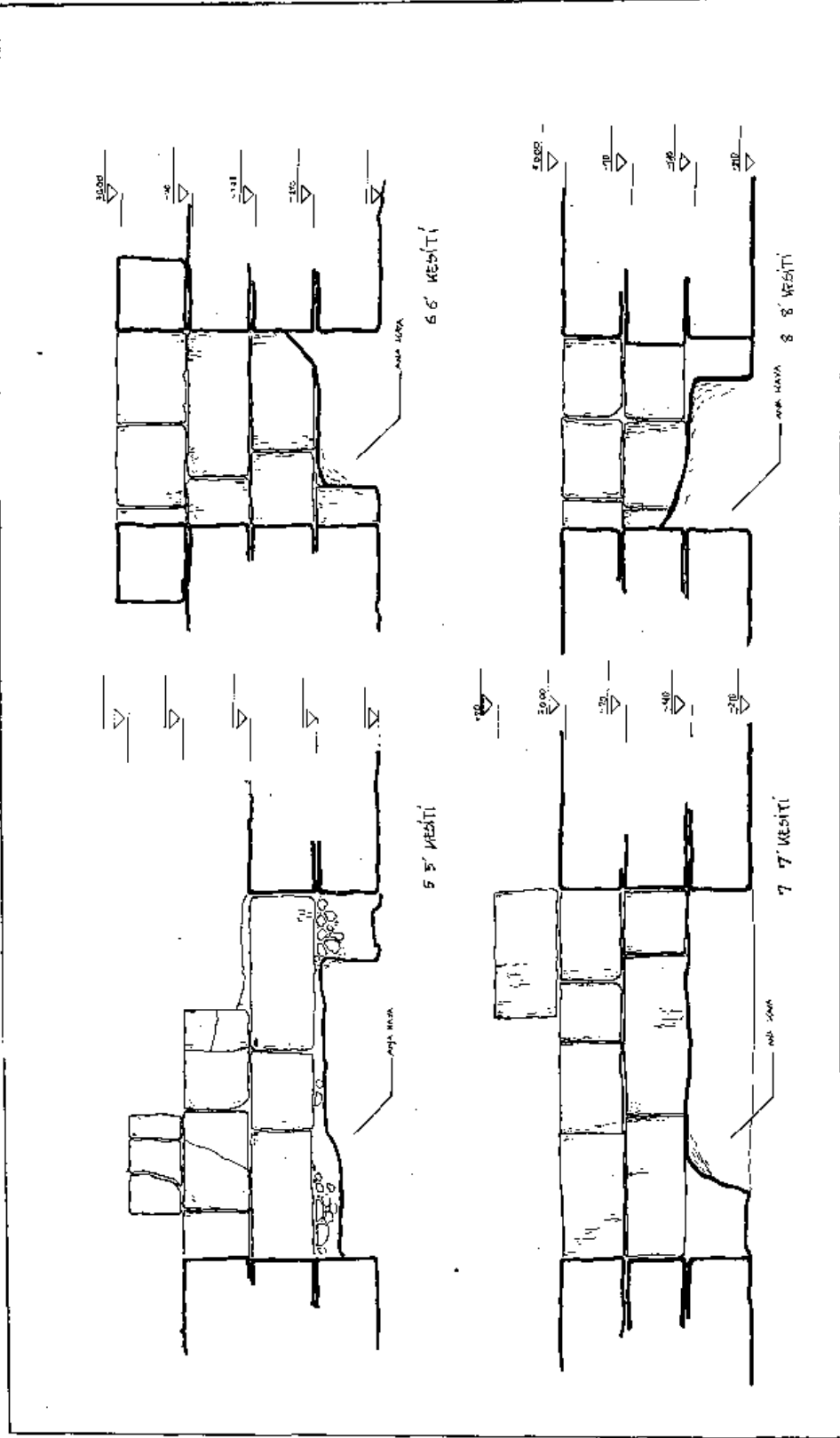
g) Çalışmalarımıza ek olarak kazı deposunda saklanan mimari parçalar ile seramik buluntuları tekrar bir sınıflandırmaya tabi tutulmuş, envantere yönelik çalışmalara olanak hazırlanmıştır.

Sonuç olarak 1988 yılı çalışmaları tapınak temel tasarımına yeni bakışlar kazandırmış ve mimariye bağımlı yeni yontu (Friz) yapıtı ise, Homeros'un İlyada Destanı'nın önemli bölümlerinin Hellenistik Devir'de yapı plastiği olarak betimlenmesi ile bugün için Anadolu-Yunan mimarisinde hâlâ ünikliğini koruduğunu belgelemektedir.

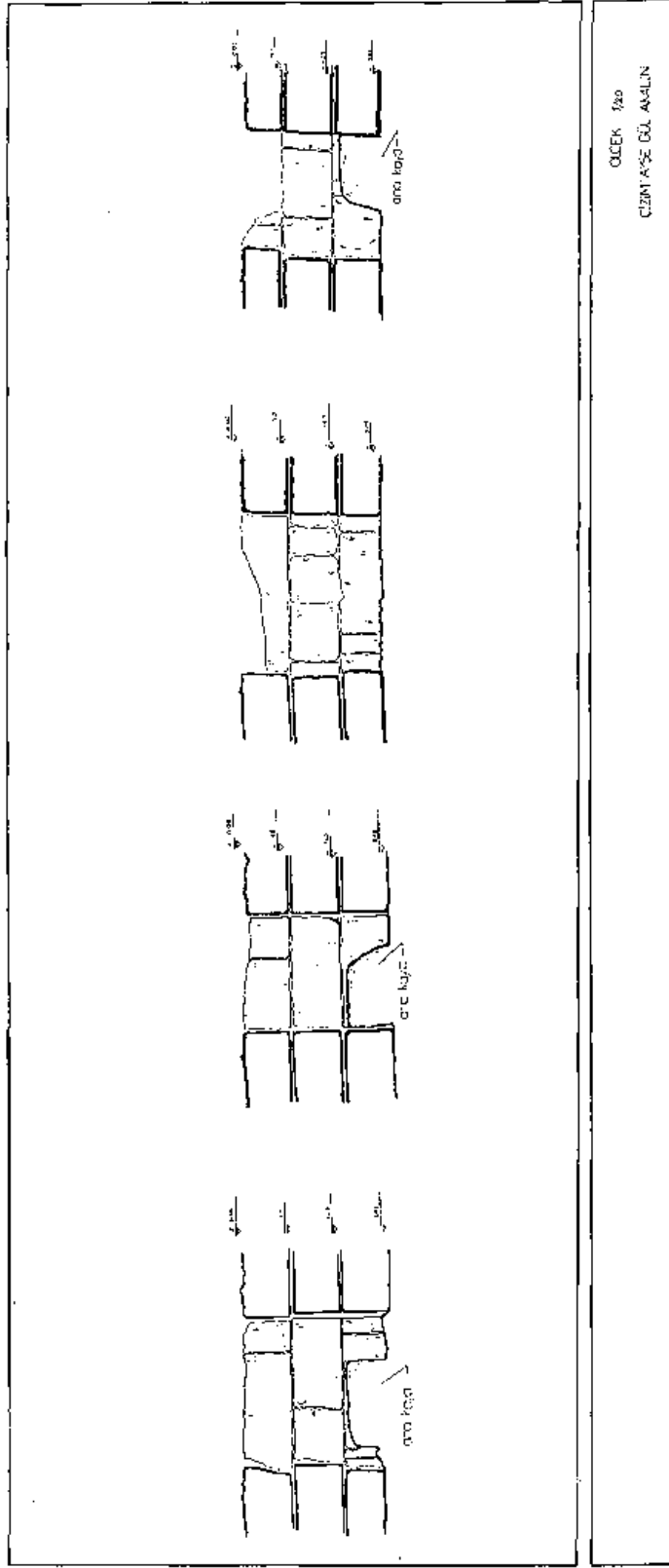
Plan: 1 — (1/20 ölçekten küçültülmüştür)

ÖLÇEK 1/20
 ÇİZİM : ANİT PEKER

Plan: 4 — (1 / 20 ölçekten küçültülmüştür)

Plan: 5 — (1 /20 ölçekten küçültülmüştür)

ÖLÇEK 1/20
CEMAL AŞE GÜL ANI-LIN